

УДК 336:004.896(07)

Пиріг С.О., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ПЕРЕВАГИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗГОТІВКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто і обґрунтовано переваги щодо скорочення обсягу готівкових розрахунків та підвищення рівня безготівкових платежів, а також тенденцій розвитку глобальної безготівкової економіки та визначення перспектив прискорення її формування в Україні.

Ключові слова: безготівкова економіка, безготівкові розрахунки, готівковий обіг, платіжна картка, Інтернет, платіжний ринок, банкноти, монети.

Pyrih S.

ADVANTAGES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT CASHLESS ECONOMY IN UKRAINE

The article considers and justifies the advantages of reducing the volume of cash payments and raising the level of non-cash payments, as well as trends in the development of the global non-cash economy and determining the prospects for accelerating its formation in Ukraine.

Key words: cashless economy, cashless settlements, cash circulation, payment card, Internet, payment market, banknotes, coins.

Пыриг С.А.

ПРЕИМУЩЕСТВА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БЕЗНАЛИЧНОЙ ЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены и обоснованные преимущества сокращения объема наличных расчетов и повышения уровня безналичных платежей, а также тенденций развития глобальной безналичной экономики и определение перспектив ускорения ее формирования в Украине.

Ключевые слова: безналичная экономика, безналичные расчеты, наличный оборот, платежная карточка, Интернет, платежный рынок, банкноты, монеты.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Безготівкова економіка – одна з глобальних тенденцій, що розвивається, і яка відрізняє національну економіку багатьох держав. Міжнародний досвід переконливо доводить, що безготівкова економіка є одним із драйверів розвитку інноваційних технологій, які дозволяють державам, бізнесу та суспільству отримувати чималу користь з цього явища з точки зору зростання ефективності та прозорості економіки, оптимізації виробничих витрат і поліпшення якості життя громадян. Безготівкові платежі як складова частина цифрової економіки не тільки дозволяють розкрити економічний потенціал, але також змінюють повсякденне життя, роблячи його простішим, зручнішим і безпечнішим.

Тому, думку Furst H., щодо формування та розвитку безготівкової економіки, яка є «невідворотним процесом для усіх суб'єктів міжнародних економічних відносин», ми звичайно, що підтримуємо [1] і завдання даної статті полягає у дослідженні перспектив прискорення формування безготівкової економіки в Україні.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження питань щодо перспектив розвитку безготівкової економіки займалися науковці та економісти практики: Furst Н, В. Дикий, В. Кравець, Р. Кравець, А. А. Олешко, А.М. Ніколаєва, Л.І Іщук та ін. Проте, питання щодо особливої ролі безготівкових розрахунків в економіці та її значення для соціально-економічного розвитку залишаються відкритими і потребують ретельного дослідження.

Цілі статті. Наша країна нещодавно взяла курс на формування Cashless economy, яка, як очікується, змінить вітчизняну економіку практично у всіх сферах. Яке місце відводиться безготівковим платежам в цьому процесі і чи готова наша країна прийняти цей глобальний тренд і є метою дослідження даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвитку безготівковій економіці в Україні сприяють сучасні інноваційні технології. Доступ в Інтернет та збільшення кількості інформаційно-технічних засобів створюють сприятливу атмосферу для просування інформаційної, цифрової та безготівкової економіки.

«Одним із пріоритетів для Національного банку на сьогодні є запровадження проекту Cashless economy, за якого сфера вжитку безготівкових розрахунків розшириться і максимально інтегрується у повсякденне життя кожного українця» [2].

В Україні вже сформувався певний попит на безготівкові платежі. Банки намагаються задовольнити потреби нового покоління клієнтів і тому створюють сучасні банківські послуги, впроваджують інноваційні продукти, розвивають платіжну інфраструктуру. При цьому ще близько 80% банківських платежів здійснюється в касах готівкою.

У готівковому обігу країни перебувають мільярди купюр і монет різних номіналів. Станом на 01 квітня 2016 року загальна сума готівки в країні склала 285,8 мільярдів гривень, і це без урахування монет. В середньому, житель України зберігав вдома 61 купюру різних номіналів. У 2017 році готівка поза банками в Україні становила 304,2 млрд грн., а це майже 41% від усіх доходів державного бюджету України на 2017 рік.

Станом на 01 липня 2018 року обсяг готівки в обігу склав 373,6 млрд грн. У тому числі банкнот на суму 371,4 млрд грн (2,9 млрд шт.) та монет 2,1 млрд грн (13 млрд шт.), у тому числі номіналами 1 коп. – 2,4 млрд шт, 2 коп. – 1,4 млрд шт, 5 коп. – 1,9 млрд шт, 10 коп. – 3,8 млрд шт, 25 коп. – 1,7 млрд шт, 50 коп. – 1,2 млрд шт та 1 грн – 0,5 млрд шт.

За структурою щодо обігу готівкових грошей, то найбільше в обігу банкнот у 200 грн (21%), на другому місці банкноти однієї гривні (19%), банкноти 100 та 500 грн займають по 13% відповідно у структурі обігу готівкових грошей (рис. 1). Щодо кількості монет, то найпопулярнішою монетою в готівковому обігу є номінал 10 копійок (29%, рис. 2). Загальна кількість банкнот на душу населення становила 68 штук, а розмінних монет – 293 штук.

Основними споживачами монет є торговельні мережі, заклади громадського харчування, громадський транспорт, аптеки, відділення Укрпошти, організовані та неорганізовані ринки. Учасники готівкового обігу щорічно несуть витрати на оброблення, транспортування, зберігання цих монет. Разом із тим, монети дрібних номіналів майже не повертаються з обігу до банківської системи.

Структура банкнот в готівковому обігу, %

Номинал банкнот

Обсяг банкнот в готівковому обігу, млн. шт.

Рис. 1. Обіг готівкових грошей (банкнот) в Україні за номіналами

Витрати на забезпечення готівкового обігу тільки у 2016 році коштували нашій державі 1,3 млрд грн. Абсолютно всі номінали монет є збитковими. Щоб виготовити монету вартістю 1 копійки держава витрачала орієнтовно 16-18 копійок. Собівартість виробництва монети у 5 копійок коштувало – 30 копійок. Виробництво металеві гривні також обходиться дорожче номіналу, а ось виробництво купюри в 1 грн коштує всього 12 копійок. Інші паперові номінали коштують 40-60 копійок за штуку – це залежить від фарби, кількості елементів захисту та тиражу.

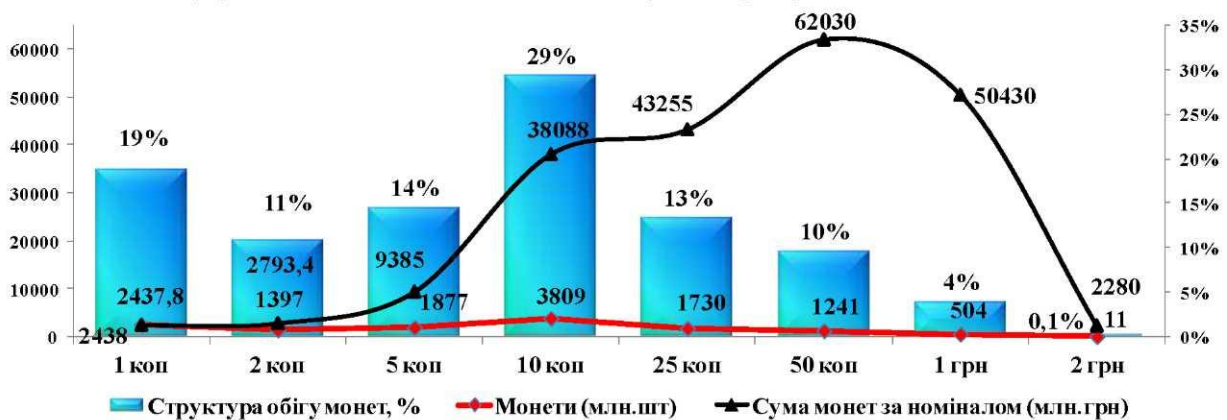

Рис. 2. Обіг готівкових грошей (монет) в Україні за номіналами станом на 01.07.2018 р.

Так, як собівартість виготовлення монет значно перевищує номінальну вартість, то продовжувати їх виготовляти, значить нарощувати збитки. Тут доречним став світовий досвід, на основі якого Національний банк України підготував проект

Постанови «Про оптимізацію обігу монет дрібних номіналів», яким передбачається припинення карбування монет номіналами 1, 2, 5 та 25 копійок (оскільки вони припинили відігравати істотну роль у розрахунках населення за товари та послуги) [3].

В Європейському Союзі реалізуються масштабні кампанії з підтримки безготівкових платежів. Наприклад, в Данії та Швеції з цією метою спеціально розвивали інфраструктуру POS-терміналів, підвищували безпеку електронних платежів, підтримували нові платіжні механізми. Варто відзначити, що в деяких регіонах навіть проводилися цілі акції проти готівкових грошей.

Лідером у безготівковій економіці у Європі є Швеція з показником 92% безготівкових платежів. Згідно з офіційними даними Національного банку України, співвідношення обсягу обороту готівкових грошей до ВВП Швеції становить всього 1,2%. Для порівняння, в Україні це співвідношення – 14,6%. Польща теж намагається не відставати від європейських сусідів, оскільки даний показник становить 7,5%.

В США безготівкові платежі становлять 95% і лише 5% готівкові розрахунки. В сучасному Китаї набирає популярність оплата покупок через сканування QR-коду завдяки інструментів мобільних платежів Alipay та Wechat Pay, що розвиває функціонування безготівкової економіки в країні. Згідно з офіційними даними Китайського мережевого інформаційного центру CNNIC, в Китаї налічується більш ніж 500 млн користувачів систем мобільних платежів, і близько 400 млн жителів оплачують покупки в магазинах за допомогою смартфонів.

Запорукою успіху ЄС у сфері безготівкової економіки є якісне регулювання цих питань на законодавчому рівні. У виданому Європейською комісією документі «Дорожня карта щодо обмеження готівкових платежів», вказані негативні сторони використання готівкових коштів та встановлено максимально допустимий обсяг транзакцій до 10 000 євро. На рис. 3 представлено Європейський досвід встановлення граничних сум готівкових розрахунків та середню заробітну плату.

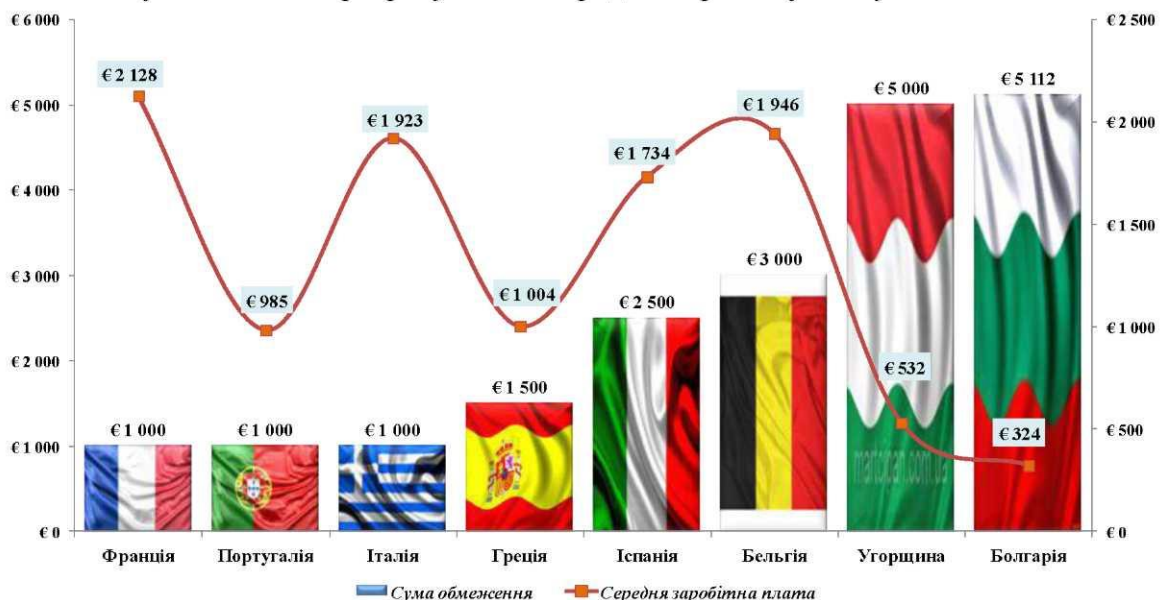

Рис. 3. Європейський досвід встановлення граничних сум готівкових розрахунків

В Україні на даний час передбачено граничну суму розрахунків готівкою підприємств (підприємців) між собою протягом одного дня – 10 тис. грн, а між фізичною особою та підприємством (підприємцем) протягом одного дня в розмірі 50 тис. грн, а також фізичних осіб між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, у розмірі 50 тис. грн. Передбачені норми сприятимуть забезпеченню стабільних надходжень готівки до банківської системи,

звуженню сфери використання готівки та прискорення розвитку безготівкового сегменту.

Сьогодні проводиться активна робота щодо зниження попиту на готівкові кошти, розвитку безготівкових платежів та розширення платіжної інфраструктури. НБУ разом з іншими банками розробив цілу концепцію зі створення безготівкової економіки, мета якої полягає до 2020 року збільшити безготівковий грошовий обіг в Україні до 55%. Однією з ключових завдань у рамках нової концепції залишається елементарна зміна звички людей розраховуватися тільки готівкою.

За перше півріччя 2018 року частка безготівкових операцій зросла до 40%, загальна кількість платіжних карток становила 60,1 млн. шт., з них 35,3 млн. шт. – активні. Найпопулярнішими операціями були покупки в Інтернет – 36,4% (середній чек – 380 грн); переказ коштів з картки на картку – 31,1% (середній чек – 1583 грн); розрахунки в торговельних мережах – 29,9% (середній чек – 233 грн); операції на пристроях самообслуговування – 2,6% (середній чек – 557 грн, рис. 4).

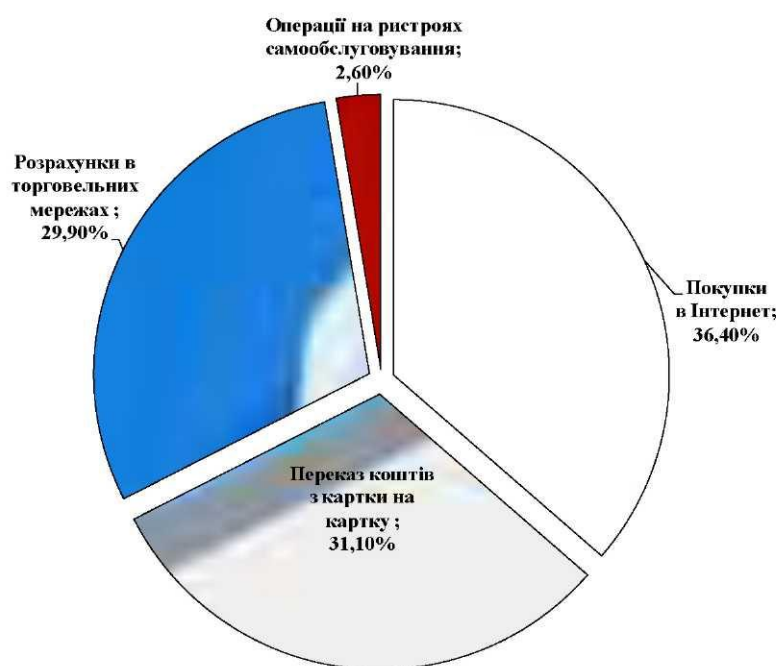

Рис. 4. Структура безготівкових операцій здійснені платіжними картками у першому півріччі 2018 року

Також збільшилася кількість безконтактних платіжних карток. Станом на 1 липня 2018 року їх було майже 3,1 млн. шт. Це на 12% більше, ніж на початку року. Мережа платіжних терміналів розширилася до 270,5 тис. шт. (більше на 7,5%). Кількість банкоматів залишилася майже без змін – 36,5 тис. шт. Грошова маса (вся сукупність запасів грошей у всіх їх формах, які перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового обороту (приватні особи, підприємства, громадські організації, господарські об'єднання, державні установи тощо, які мають у своєму розпорядженні готівкові гроші чи вклади на різних рахунках у комерційних банках) в липні 2018 року зросла на 1,3% – до 1 трлн 228, 637 млрд. грн.

Збільшення частки активних платіжних карток, стабільне зростання протягом останніх років обсягів (рис. 5) і кількості безготівкових операцій, а також збільшення кількості терміналів свідчить про активний розвиток платіжного ринку і більшу зацікавленість користувачів у безготівкових розрахунках.

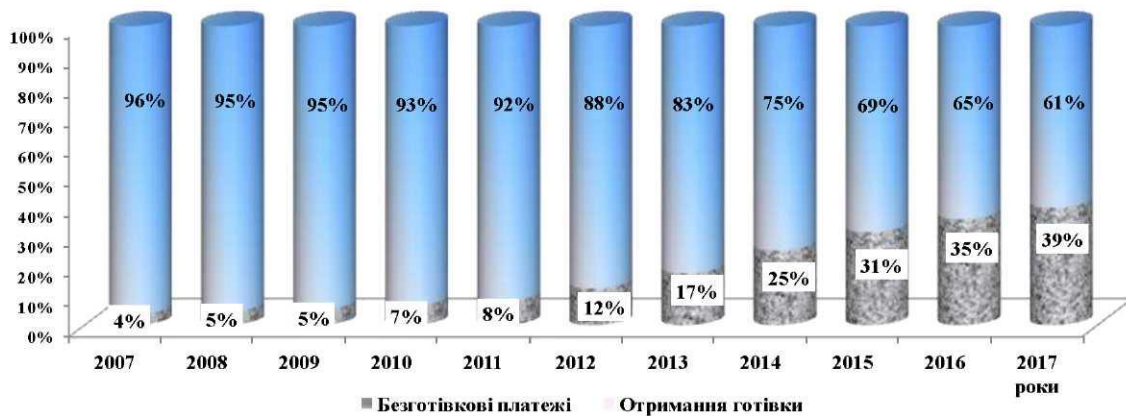

Рис. 5. Структура суми безготівкових платежів та отримання готівки з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками

За неофіційною інформацією, громадяни тримають «на руках» близько \$95 млрд готівки. Вони не задіяні в жодній економічній програмі, банківських операціях тощо. Якби задіяти таку чималу суму у відповідних програмах, наприклад із кредитування та розвитку бізнесу, то вдалося б суттєво змінити ситуацію в економічному житті країни. Але для цього потрібно підготувати відповідну законодавчу і виконавчу базу.

Якщо говорити про усі кошти в готівковій формі, то вони не працюють повноцінно на економіку України. Саме розвиток безготівкової економіки дозволить:

- скоротити витрати на обслуговування грошового обігу і виготовлення грошей (карбування, друкування, перевезення, зберігання, сортування);
- звузити сфери використання готівки та розширити сфери безготівкових розрахунків;
- забезпечити стабільні надходження готівки до банківської системи і прискорити її обіг;
- зменшити обсяги тіньової економіки;
- легалізувати доходи населення;
- збільшити ресурси для кредитування економіки;
- зменшити обсяги тіньової економіки;
- збільшити прозорість фінансових потоків та боротьби з корупцією;
- максимально швидко здійснити оплату за придбані товари, послуги, кредити.

Щоб сформувані в Україні ефективну безготівкову економіку потрібно: встановити достатню кількість POS-терміналів, в тому числі і в транспорті, а також вирішити питання корупції і тіньової економіки, які є одними з головних перешкод на шляху не тільки до безготівкових платежів, але і зростанню економіки в цілому. Заохотити продавців і постачальників послуг надати клієнтам можливість оплатити товар або послугу безготівковим способом.

Висновки. Україна вже зробила перші кроки на шляху до безготівкової економіки. Її переваги присутні у виплатах заробітної плати, субсидій та пенсій, сплаті штрафів та податків, ведення бізнесу і обмін особистими коштами між громадянами і безумовно у споживчому секторі. Спільні зусилля національного регулятора, банків, а також особистий внесок кожного користувача фінансової системи можуть істотно прискорити цей процес. Досвід західних країн нам ще раз доводить, що безготівкова економіка – це головна ознака економічного розвитку країни та її постійного зростання. Коли ж ми потрапимо в цей «світ безготівки» – покаже час, але лише спільними зусиллями ми зможемо домогтися розвитку нашої країни і переходу її до зручної та безпечної системи Cashless economy.

Список використаних джерел:

1. Furst H. A world becoming cashless. Description and analysis. Munich, GRIN Verlag. 2017. P. 19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.grin.com/document/353528>.
2. НБУ запроваджує проєкт cashless economy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finpost.com.ua/news/5656>.
3. Національний банк запрошує громадськість до обговорення можливості оптимізації обігу монет дрібних номіналів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58884852&cat_id=55838
4. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219.
5. Олешко А. А. Інноваційні тенденції розвитку безготівкової економіки / А. А. Олешко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2018/6.pdf.
6. Дикий В. Розвиток безготівкової економіки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///E:/СТАТТЯ%202017/Cashless-economy_05.12.2017.pdf
- Кравець Р. Cashless economy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30432161>
7. Ніколаєва А.М. Забезпечення динамічного розвитку безготівкових розрахунків в сфері комунальних послуг / С.О. Пиріг, А.М. Ніколаєва, Л.І. Іщук // Економічний форум: науковий журнал. – 2018. – №2 – С.310–315.
8. Іщук Л.І. Роль безготівкових розрахунків в капіталізації банківської системи: регіональний зріз / С.О. Пиріг, Л.І. Іщук, А.М. Ніколаєва // Економічний форум. – 2016. – №4. – С.240-246.

Рецензент д.е.н., професор Вахович І.М.